Turinys

Vietoj įžangos 9

1. Versalio sutartis – Naujosios Europos vizija ir „taika visiems laikams“ 13

Nuo vieno karo prie kito 14
Perbraižytas Europos žemėlapis 23
Kariniai apribojimai ir reparacijos 29
Reakcija Vokietijoje 36
Tikrasis „Naujosios Europos“ paveikslas 41

2. Hitlerio šuolis į valdžią 47

„Alaus pučas“ 48
Mein Kampf – filosofas ir oratorius laimi kovą dėl valdžios partijoje 50
„Juodasis ketvirtadienis“ Niujorke – Didžioji depresija pasaulyje 56
Vienintelė Hitlerio meilė? 61
Svajonės išsipildymas: Hitleris – Vokietijos kancleris 62

3. *Ein Volk, ein Reich, ein Führer* 71

Gaisras Reichstage 72
Ilgųjų peilių naktis 77
Naujoji Vokietija 93
Ekonomikos atsigavimas 94
Policinė valstybė 97
Gestapas 98
Įvaizdis... yra viskas! 100

4. Į pavojingą zoną įžengiant 105

Pirmieji žingsniai tarptautinėje arenoje 106
Pasirodo Ribbentropas 109
Mussolini užpuola Abisiniją. Tautų Sąjungos pabaiga 111
Dar viena šeštadienio staigmena – žygis į Reino kraštą 113
Pilietinis karas Ispanijoje 119
Hossbacho memorandumas 123
Skandalas armijos vadovybėje 126
Pusiau ginkluota taika 131

5. Hitlerio pergalės be šūvių 137

Austrijos anšliusas 138
Žvilgsnis į Čekoslovakiją 148
Tarp Londono ir Paryžiaus 150
Hitleris nusprendžia: „Ištrinti Čekoslovakiją iš žemėlapio!“ 154
Išdavystė Miunchene 157
Čekoslovakija nustoja egzistavusi 167
Reakcijos Berlyne, Londone ir Maskvoje 172
Paskutinė be šūvių užkariauta Hitlerio teritorija – Mėmelis 176

6. Paskutiniai taikos mėnesiai 183

Nervų karas 184
Apsiskaičiavimas 191
Maskva vėl Europos žemėlapyje 196
Karinis susirinkimas Oberzalcburge. 1939 m. rugpjūčio 22 d. 207
Ribbentropas Maskvoje. 1939 m. rugpjūčio 23 d. 208
Paskutinės taikos dienos 213

7. Lenkijos išprievartavimas 227

Fall Weiss įžanga – „nelegalų“ karas 228
Jėgų santykis ir planai 231
Pirmosios penkios dienos 235
Vietinis ar pasaulinis karas? 242
Fall Weiss – antras raundas 250
Smūgis į nugarą – prie Lenkijos sutriuškinimo prisijungia Tarybų Sąjunga 255
Varšuva kapituliuoja – kampanijos Lenkijoje pabaiga 260
Stalinas ir Hitleris dalijasi grobį 266
Keistasis karas Vakaruose 274

8. Lenkijos tragedija 281

„Dievo žaislas“ užkariautojų rankose 282
Nauji karo metodai 284
„Velniškas darbas“ 291
Didysis „chirurgų“ klausimas – kur dėti žydus? 302
Sovietų teroras Lenkijoje 310
Katynė 320

9. Vakarų fronte nieko naujo? 333

Hitleris siūlo taiką 334
Nekeistas karas jūrose 340
Graff Spee žūtis 348
Pasikėsinimas į Hitlerį. 1939 m. lapkritis 354

10. Dovydo ir Galijoto dvikova – Žiemos karas 365

„Vilnius mūsų, o mes rusų“ 366
Suomija be kovos nepasiduoda 377
Kremliaus planas – viskas bus baigta per dvi savaites! 381
Invazijos pradžia 384
Kola vis dar laikosi 393
„Baltoji mirtis“ prie Suomusalmio 398
Antras raundas – persigrupavusi Raudonoji armija pralaužia Mannerheimo liniją 404
Kodėl Stalinas nepribaigė Suomijos? 410
Paskutinės karo dienos ir Maskvos sutartis 417
Žiemos karo skaičiai, padariniai ir pamokos 420

11. Kampanija Skandinavijoje 429

Kas „pavėlavo į autobusą“? 430
Neperskaityti ženklai jūroje 439
Wesertag 446
Danija 447
Oslas 449
Kristiansandas, Arendalis ir Ergesundė 455
Stavangeris 456
Bergenas ir Trondheimas 457
Narvikas 459
Norvegijos atsakymas – kausimės, kiek galėsim! 461
Karališkasis laivynas smūgiuoja atgal 465
Sąjungininkų fiasko Vidurio Norvegijoje 475
Epo Narvike pabaiga 483
Paskutinis kampanijos akordas – operacija *Juno* 487
Po mūšio 489
Naujasis Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas – Winstonas Churchillis 503

12. Didžiausia Hitlerio pergalė 507

Vokiečių plano evoliucija 508
Jėgų santykis 515
„Maginot mentalitetas“ 523
Penkios dienos Olandijoje 530
Eben-Emaelio forto užėmimas 540
Schwerpunkt! 549
Lenktynės Lamanšo pakrantės link – Guderianas užtrenkia spąstus 560
Belgijos kapituliacija – karalius pasilieka, Sąjungininkų kareiviai traukiasi 567
„Stebuklas“ prie Diunkerko 576
Operacija *Dynamo* 584
Tour de France 597
„Puikiausia jų valanda“ 611
Vakarų Europa po svastika 618
Imperatorius grįžta namo 636

Šaltiniai 645

Literatūros sąrašas 667

Vietoj įžangos

Šis pasisveikinimas yra, ko gero, ne tokia įžanga, kokia priklausytų storai istorinei knygai. Pirmiausia dėl to, kad aš pats įžangų, ypač ilgų, nemėgstu ir jas ramia širdimi praverčiu, antra, nematau jokios prasmės pasakoti apie knygą, kuri, mano tvirtu įsitikinimu, kaip ir visos knygos, viską gali pasakyti pati. Turbūt turėčiau išvardyti svarbiausius šaltinius, istoriografijos parinkimo metodus, pagrįsti informacijos svorio kintamuosius aprašant įvykius ar asmenybes, chronologinę metodiką ir, išvardijęs aibę tokių įmantrybių, dar atsakyti į klausimą, kuriam galui reikalinga dar viena knyga apie II pasaulinį karą. Žinoma, galėčiau pamėginti atsakyti, bet koks skirtumas, iš ko pagamintas tortas? Svarbiausia, kad jis būtų skanus.

Kai buvau mažas, labai džiaugiausi tapęs spaliuku, didžiavausi, kai mūsų pionierių būrys laimėjo žygio konkursą, ir kartu niekaip negalėjau suprasti, kodėl mano mylima močiutė Leniną ir Staliną laiko bjauriausiomis būtybėmis pasaulyje. Vadovėliuose rašė, kad toks yra Hitleris, o jei ne tarybinė liaudis, būtume tapę vokiečių fašistų vergais amžinai. Vėliau atsirado kitokių vadovėlių, kurie rašė, kad Tarybų Sąjungos jungas buvo didžiausia Lietuvos vergija, baisiausias dalykas, koks galėjo mūsų šaliai nutikti. Šaliai, kurios valdovai kadaise žirgus Juodojoje jūroje girdė... Valstybei, kurios istorija mes privalome didžiuotis. Galiausiai, būdamas istorijos studentu, supratau (ačiū už tai nuostabiems dėstytojams), kad istorijos nereikia smerkti, istorija nereikia didžiuotis, kartais galbūt net nereikia mėginti suprasti, istoriją tiesiog reikia išmanyti. Ir ji nėra juoda arba balta – vadovėliai viską supaprastina, kad lengviau būti pasiruošti egzaminams.

Be to, laikas nenumaldomai gludina aštrius kampus ir turi galią paskandinti net didžiausias uolas. „Čingischanas ramia širdimi liepė iššudyti milijonus moterų ir vyrų. Istorijos akimis žiūrint, jis didis valstybės kūrėjas“, – sakė Hitleris savo generolams įsiveržimo į Lenkiją išvakarėse, ir buvo teisus. Čingischanas tapo garsiausiu mongolų vadu, sukūrusiu keturiskart didesnę imperiją nei Aleksandras Makedonietis. Aleksandras, kurio mokytojas buvo pats Aristotelis, vadinamas Didžiuoju, bet nedaug kas prisimena, kad kurdamas savo imperiją jis skerdė tūkstančius, o su vergais elgėsi žiauriai vien dėl to, jog šie buvo „barbarai“. Taip pat kaip romėnai, taip pat kaip kryžiuočiai, taip pat kaip ir kiti „didieji“, kurių tikslai buvo svarbesni už priemones ir tuo labiau už atskirų žmonių likimus.

Stalinas, kaip ir Hitleris, mėgo istoriją. Didžiojo teroro metais, kai žmonės buvo šaudomi šimtais tūkstančių, jis tarsi teisindamasis (nors to niekada nedarė) sakė: „Kas prisimins šias atmatas po dešimties ar dvidešimties metų? Niekas.

Kas prisimena bojarinų, kuriais atsikratė Ivanas Rūstusis, vardus? Niekas." Jeigu būčiau nežinojęs apie svarbiausias Ivano IV reformas, būčiau neišlaikęs istorijos abitūros egzamino mokykloje...

Ir ne tik vadovėliai viską supaprastina. Nudažo viską juoda ir balta spalva nepalikdami nei atspalvių, nei šešėlių. „Istorija bus man palanki, nes aš ketinu apie ją rašyti", – rašė Winstonas Churchillis pradėdamas savo II pasaulinio karo versiją, puikiai žinodamas, kad istoriją visada rašo nugalėtojai. Galbūt dėl to mes tiek daug žinome apie antikinę Graikiją ir tiek mažai apie jos užkariautą Persiją.

Laikas daug ką nugramzdina užmarštin, bet taip pat daug ką sudėlioja į savas vietas. Dabar, praėjus 65 metams, atslūgus emocijoms ir nuoskaudoms, išslaptinus gausybę dokumentų (bet vis dar toli gražu ne visus), galima pamėginti atkurti tikrąjį vaizdą. Su visomis spalvomis, su likusiais klaidžioti šešėliais, su ilgą laiką neliestais skauduliais. Aš norėjau papasakoti istoriją, kurią būtų įdomu skaityti. Tačiau be dirbtinių pagražinimų, be nebūtų sensacijų. Istorija, kuri būtų ne rusiška ar vakarietiška, ne vokiška ir ne lietuviška. Tiesiog istorija. Parašyta lietuvių kalba.

Prisimindamas visus iškilius darbus, kuriais remdamasis rašiau šią istoriją, turiu būti sąžiningas ir pripažinti, kad negaliu vadintis tikru istoriku, nes niekada nesėdėjau dulkėse paskendusiuose archyvuose ir niekada neturėjau progos pats pakalbinti dar likusių gyvų liudininkų. Perskaitęs krūvas knygų, aš tiesiog dėjau jas ne tik į savo namų lentyną, bet ir į galvą, kurioje vis dažniau kirbėjo klausimas – o kodėl apie tai nieko nėra lietuviškai? Klausimas virto mintimi surinkti viską, kas geriausia, ir išleisti tokią knygą. Galiausiai ilgai brendusi mintis tapo realybe. Daiktinį jos pavidalą laikote savo rankose. Tai tarsi kokteilis, kurio ingredientai buvo sukurti ir atrasti iki tol, aš juos tik surinkau, parinkau ir sujungiau. Aš net analizuoti, primesti savo išvadų ir tuo labiau moralizuoti nemėgstu – už žmones kalba jų darbai. Vis dėlto tai mano kokteilis, ir jeigu paduočiau netgi visas jo dedamąsias, kitas žmogus jį suplaktų visiškai kitokį. Aš nuoširdžiai tikiuosi, kad manasis jums patiks. Nei mano idėjų, nei entuziazmo, nei įdėtos širdies gaminant jį nebūtų pakakę, kad ši svajonė virstų knyga, jei ne būrys žmonių, kuriems noriu padėkoti.

Pirmiausia visam leidyklos „Tyto alba" kolektyvui, kuris, įvertinęs pirmuosius šios istorijos štrichus, patikėjo manimi ir mane įtikino, kad tai gali tapti knyga. Maža to, ši knyga pranoksta net slapčiausius mano lūkesčius – apie 200 fotografijų, spalvoti žemėlapiai – patikėkit, tai šiais laikais yra prabanga. Ačiū šios knygos redaktorei Reginai, ne tik už tai, kad ši knyga parašyta taisyklinga lietuvių kalba (visi likę barbarizmai palikti tik dėl mano užsispyrimo), bet ir už pirmą ir patį gražiausią komplimentą – kad knyga parašyta kaip detektyvas.

Ačiū Ilonai už nuostabų viršelį ir už tai, kad krūva nuotraukų ir šūsnys teksto virto knyga, kurią malonu vartyti. Ačiū visai komandai, kuri man parodė, koks sunkus yra knygos kelias iki lentynos, ir kuri padėjo man tą kelią nueiti.

Sako, be moterų nebūtų ir karų, nors man atrodo, kad tai netiesa. Jei būtų toks įstatymas, pagal kurį mamos galėtų neleisti savo vaikų į karą, pasaulyje neliktų nė vieno kareivio. Jei ne mano mama, beje, daug metų bandanti mokykloje įskiepyti vaikams meilę istorijai, šios knygos tikrai nebūtų – labiausiai dėkoju jai (ir tėčiui, žinoma) už tai, kad esu šiame pasaulyje, ir už tai, kad nuo mažens išmokė mane mylėti knygas. Esu dėkingas visoms knygoms, kurias perskaičiau. Niekas taip nežadina žmogaus vaizduotės, niekas taip nelavina jo iškalbos, kaip neišsemiami knygų lobynai. Šiandien jaučiuosi tarsi grąžindamas mažą dalelytę iš visko, ką pasiėmiau.

Bet visa tai neturėtų jokios prasmės, jei ne trys brangiausios mano mergytės pasaulyje. Vaida, bučiuoju Tave dėkodamas už palaikymą, meilę, kantrybę ir supratimą... Apkabinu savo gražuoles dukrytes – Guodą ir Kotryną. Atsiprašau jūsų visų už prarastą laiką, laiką, kurio jau niekada negalėsiu sugrąžinti. Todėl ši knyga skirta jums.

Atsiprašau visų, kuriems pamiršau padėkoti, taip pat už tai, kad pamelavau, jog įžanga bus trumpa. Nieko baisaus, jeigu ją praleidote, – knyga prasideda kitame puslapyje.

Robertas Petrauskas

P. S. Visus atsiliepimus, gerus ir blogus, galite palikti *Facebook'e*: „Roberto Petrausko knygų serija apie II pasaulinį karą".